

positions were regularly fired upon. At the same time, the aggressive rhetoric and provocative statements of the Armenian political leadership contradicted international law and existing agreements, seriously violating the security environment in the region. Armenia's illegal activities in the occupied territories, its new settlement policy, its strengthening of military fortifications and provocative actions on the line of contact have further increased the risk of war. As a result, these provocations are considered one of the main catalysts for the outbreak of the Patriotic War and have created significant obstacles to achieving long-term peace in the region.

Keywords: Patriotic War, Armenia-Azerbaijan conflict, provocations, border fighting, political tension, occupied territories, regional security.

DOI 10.70286/ISU-10.12.2025.005

СІМЕЙНО-ПОБУТОВІ ТА КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ УСНОЇ СПАДЩИНИ НА ПОКУТТІ

Яцишин Яремія

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

Боян-Гладка Світлана

к.і.н., доцент

Кафедра етнології і археології

Карпатський національний університет

імені Василя Стефаника, Україна

Анотація. У статті розглядається вплив сімейно-побутових і календарно-обрядових традицій українців Покуття на усну спадщину, акцентуючи увагу на ролі усній творчості, яка постає не просто як форма мистецтва, а як живий механізм підтримки культурної пам'яті, соціальної згуртованості та духовної самотності українців.

Ключові слова: традиція, обряди, усна спадщина, історія, самотність, культурна пам'ять.

Введення. Сімейно-побутові та календарно-обрядові традиції є фундаментальними складовими формування усної народної творчості, виступаючи як механізм збереження культурної пам'яті та передачі знань між поколіннями. Усна творчість органічно інтегрувалася у повсякденне життя: колискові пісні не лише заспокоювали дітей, а й формували їхній емоційний та естетичний досвід; прислів'я та приказки допомагали засвоювати соціальні та трудові норми, розвивали критичне мислення та мовну компетенцію; повчальні казки виховували моральні якості та настанови, передавали історичний досвід і уявлення про взаємодію людини з природою та суспільством. Таким чином сімейно-побутові практики стали не тільки простором соціального виховання, а

й живим каналом передачі усної спадщини, що формує культурну самосвідомість і забезпечує безперервність традицій.

Мета та задачі дослідження. Дослідити вплив сімейних і календарно-обрядових традицій українців Покуття на усну спадщину, що формує одну із складових культурної ідентичності. Визначити основні форми усної народної творчості та їх значення для традиційної культури українців.

Результати дослідження і їх обговорення. Календарно-обрядові практики є невід'ємною складовою соціального і духовного життя українців та значно впливають на розвиток усної народної творчості. Річний цикл обрядових подій, пов'язаних з посівом, збором урожаю, святами весни та осені, релігійними святами, хліборобськими чи родинними обрядами, супроводжувався піснями, легендами, ритуальними висловами, заклинаннями та повчальними текстами. Кожен із цих жанрів виконував специфічні функції. Пісні та заклинання під час польових робіт виконували магічну та обрядову роль, сприяючи успішному врожаю та захисту від хвороб і невдач. Легенди та міфологічні оповіді закріплювали історичний і духовний досвід, пояснювали природні явища та соціальні явища, водночас виконуючи виховну і моральну функції. Усі ці тексти супроводжували обрядові дії, створюючи цілісну систему культури українців, де слово, музика і ритуал були взаємопов'язані та взаємозбагачували один одного.

Взаємодія сімейно-побутових та календарно-обрядових традицій формує унікальну систему усної спадщини, яка відображає соціальні, культурні та економічні умови життя українців Покуття. Пісні, казки, легенди та прислів'я виникали як реакція на потреби конкретного соціального середовища: вони відображали трудову діяльність, побутові практики, релігійні переконання та моральні засади. Так, народні пісні, що виконувалися під час спільної праці чи святкувань, одночасно виховували слухачів, передавали трудові знання та формували уявлення про соціальну взаємодію в межах села чи етнографічного району Покуття. Колискові пісні, казки та прислів'я забезпечували раннє засвоєння культурного коду та світоглядних орієнтирів, а обрядові тексти, пов'язані з календарними святами, зміцнювали відчуття спільності, національної та локальної ідентичності.

Усна спадщина, що формується через сімейні та обрядові практики відіграє важливу роль у збереженні історичної пам'яті та культурної самобутності. Легенди, пов'язані з історичними подіями, героїчними вчинками або місцевими міфологічними мотивами, дозволяли місцевому населенню відтворювати минуле, пояснювати соціальні та природні явища, передавати колективний досвід і моральні настанови. Усна творчість таким чином виконує функцію мосту між минулим і теперішнім, зберігаючи культурний код і водночас адаптуючи його до нових соціальних і культурних умов. Вона відображає еволюцію спільноти, зміни в побуті та духовному житті, а також реакцію на зовнішні історичні та природні чинники.

Особливу роль у формуванні усної спадщини відіграє поєднання локальних особливостей із загальноукраїнськими традиціями. На прикладі Тлумацького району, як частина Покуття, відзначається збереженням архаїчних форм усної

творчості, що включають унікальні пісні, специфічні сюжети казок та легенд, а також особливості обрядової символіки. Це поєднання створює неповторний культурний простір, де усна творчість виконує одночасно функції інформаційної, виховної, естетичної та соціалізуючої системи. Вона закріплює знання про родину, громаду, сезонні цикли, природні явища, соціальні правила та моральні принципи, забезпечує передачу культурних цінностей та підтримує культурну самобутність регіону.

В усній традиції Покуття яскраво збереглися перекази, пов'язані з відомими історичними постатями. Серед них вирізняється образ «доброго цісаря» – фольклоризоване уявлення про імператора Австро-Угорської імперії Франца-Йосифа I (1830–1916) містить елементи наївного монархізму та віру в «доброго» правителя, що перегукується з давніми народними творами про Лук'яна Кобилицю, ватажка селянських повстань на Буковині [1, с. 221–222].

Сталий образ історичного персонажа як «справедливого й доброго» формувався на основі прихильного ставлення цісаря до українців, яких він вважав лояльними до Габсбургів. Ці уявлення відбилися в українських історичних піснях, особливо поширених на Закарпатті, Гуцульщині та Буковині.

У кількох покутських варіантах збереглися сюжети про «перебраного цісаря, який дбав, щоб його військо не було голодним» (с. Велика Кам'янка Коломийщина) [2], про «цісаря, що звільнив від панщини» (с. Дебеславці Коломийщина) або про «мудрого цісаря, який проводив нараду з міністрами» (с. Нижнів Тлумаччина) [3]. У цих текстах чітко проявляється добро і зло, що дозволяє створювати контраст між героєм і антигероєм та підкреслювати стереотипний образ жорстокого й неосвіченого ворога («москаля»). Цей мотив яскраво ілюструє записаний нами переказ про «милосердного цісаря».

У типовій дидактичній формулі-сентенції «шкода людину вбивати» (в інших варіантах «шкода людей, бо вони задаром гинуть») відображається постійна цінність людського життя та його вразливість, особливо в умовах тотальних воєн. Це підтверджує спостереження сучасних фольклористів про усну прозу: як і інші види мистецтва, народні оповідання передають тривогу, страх, загрозу, змальовують конфлікти та драматичні ситуації. Вони слугують «образом боротьби зі злом», причому чим сильніша загроза для особи або групи, тим драматичніше і сильніше звучить переказ [4, с. 72].

Інші перекази містять сюжети, які можна класифікувати за мотивами: «військова дисципліна», «ворог» (про «неграмотних» черкесів у Коршеві чи «багатих» москалів, а також про «перших» і «других» москалів: «Та перші москалі, то були добрі москалі. Бо казали: „як будуть москалі, то буде хліб на столі“» – с. Стриганці (Тисмениччина); «полон» (сюжети про втечу січового стрільця з сибірського полону – Велика Кам'янка Коломийський район [3], або поневіряння батька в італійському полоні – с. Гарасимів (Тлумаччина); «кмітливий герой» (як січовий стрілець виходить з оточення); «військова поразка» (перекази про підступні дії денікінців під час переговорів зі стрільцями – с. Тишківці (Городенківщина) [5], чи про розбід в УГА – с. Залуччя

(Коломийщина) [5]); «наси́льство» (як «москалі літали за жінками» – с. Угорники Коломийщина [5]).

У багатьох переказах про війни та депортації, що збереглися на Покутті, постійно повторюється мотив «людина голодує». Він проявляється по-різному: як частина сюжетної колізії; як риса персонажа, що терпить голод, нужду та переслідування у полоні, під час фронтових переходів або під час перевезення в товарних вагонах на Сибір (с. Ісаків Тлумаччина, с. Завалля Снятинщина); як елемент репліки чи коментаря оповідача (за словами Храпко Федори, 1933 р. н., с. Завалля: «вижили в півголода, в півхолода»). У свідомості сучасних носіїв усної традиції цей мотив стає ключовим для формування художнього образу війни. Він підкреслює трагічний характер подій на Покутті після 1939 р. і відображає жахливі наслідки сталінського геноциду.

Дослідження етнографічно-фольклорного контексту Покуття демонструє тісний взаємозв'язок історичних, соціокультурних та природних чинників з формуванням усної народної творчості регіону. Культурно-історичні особливості Покуття, його географічне положення, природні умови та багатовікова історія взаємодії різних етнічних і соціальних груп створили унікальний культурний ландшафт, у якому народна творчість стала невід'ємним елементом повсякденного та обрядового життя громади. Регіональна специфіка проявляється у збереженні архаїчних форм усної творчості, локальних мотивів у піснях, казках і легендах, а також у символічності обрядових практик, що відображають соціальні, моральні та духовні орієнтири населення.

Традиції, обряди та звичаї Покуття виступають основою для розвитку усної спадщини, визначаючи її зміст, функції та жанрову різноманітність. Усна творчість органічно інтегрується у сімейне та громадське життя, супроводжуючи календарні обряди, трудові процеси та ритуали, пов'язані з життєвим циклом людини. Вона виконує багатофункціональну роль: освітню, виховну, магічну та естетичну, забезпечуючи передачу знань, формування моральних норм і підтримку соціальної згуртованості громади. Через усну творчість, традиції та звичаї зберігаються у доступній і запам'ятовуваній формі, що сприяє підтримці культурної пам'яті та збереженню локальної ідентичності.

Висновки. У результаті аналізу можна констатувати, що етнографічно-фольклорний контекст Покуття формує багатовимірну основу усної народної творчості, в якій історія, природа, соціальні зв'язки та культурні практики взаємодіють і взаємозбагачують одна одну. Усна спадщина регіону відображає соціальні, моральні, релігійні та естетичні цінності громади, підтримує колективну пам'ять та культурну ідентичність, забезпечуючи цілісність і безперервність традиційної культури Покуття.

Список використаних джерел

1. Покуття: історико-етнографічний нарис / ПНУ ім. В. Стефаника. Львів : Манускрипт, 2010. 455 с.
2. Свідчення Попадюк Марії, 1946 року народження. Жителька села Велика Кам'янка Коломийського району Івано-Франківської області. Записано Яцишин Я.Я., 2025 р., 2 арк.

3. Свідчення Родемнюк Миколи, 1948 року народження. Житель села Нижнів Тлумацького району Івано-Франківської області. Записано Яцишин Я.Я., 2025 р., 5 арк.
4. Kolberg O. Pokucie. Cz. 4. Dzieła wszystkie. Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne; Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Kraków, 1889. T. 32. 327 s.
5. Свідчення Храпко Федори, 1933 року народження. Жителька села Завалля Снятинського району Івано-Франківської області. Записано Яцишин Я.Я., 2025 р., 4 арк.